

Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században.

Dr. Tarczay Kálmán élete

Vasy Endre Levente, Budapest (vasye@t-online.hu)

(harmadik rész, az első rész a 2013. júniusi, a második rész a 2013. decemberi számban jelent meg)

Út Alexandriába

Tudatosan választja a hosszabb utat, hogy többet lásson. Szerencséjére, noha a többlet úti-költséget vállalja, gálánsan ezt is kifizetik neki. Az út leírása Isztambulból.

Mivel anyjának és sógorának is küld levelet, ezek tartalma néhol átfedésben van; igyekeztem az érdekesebb részeket kiválogatni. A személyes vonatkozásokat kihagytam.

Szmirna, 1871. február 4.

4 órakor szálltam hajóra. Különleges érzés volt, amikor ez a hajóóriás mozgásba jött. Lassanként eltűnt Konstantinápoly egyedülállóan szép látképe, s rövid idő múlva körülhajóztuk a Serail-fokot¹, elhagytuk a Herceg-szigeteket² a Márvány-tenger enyhén hullámzó vizén. Számos sirály követte hajónkat, és fáradhatatlanul halászta részben hajónk moslékát, részben a tenger kis állatait. Besötétedéskor már a nyílt tengeren voltunk...A hajón nagyon érdekes volt az élet. Vitt magával a Kaukázusból való, továbbá perzsiai és belső-ázsiai zarándokokat Egyiptomba, ahonnan aztán továbbmentek Mekkába. Itt én a legtanulságosabb előtanulmányokat folytathattam...Nagyon sok hasznát vettem itt a Bécsben szerzett török és perzsa nyelvtudásomnak...Reggel, amikor felébredtem, már Gallipoliban³ voltunk, a Hellespontusnak⁴ a mondavilágban oly híres, és történelmileg annyira emlékezetes tengerszorosa bejáratánál. Itt a régi Frígia⁵ partjai egészen közel kerülnek a trákiai

---

¹ Serail fok = A konstantinápolyi óváros félszigetének DK-i csücske. Itt volt a régi szultáni palota szerája, innen a név.

² Herceg-szigetek = Kis szigetcsoport a Boszporusz D-i végénél, Isztambulnál.

³ Gallipoli = Földnyelv (tör: Galibolu Yarimadasi) és város. É felől zárja le a Márvány tengert.

⁴ Hellespontus = Dardanellák, a tengerszoros neve a Márvány és az Égei-tenger között. Görögül: Ἑλλσποντος, török: Çanakkale Boğazi.

⁵ Frígia = Ókori államalakulat a mai Törökország Ny-i felének közepe táján. Itt ennek a Ny-i tengerpartig terjedő részéről, az ún. „Kis” Frígiáról van szó.

Chersonesosnak⁶ tenger által nyaldosott földjéhez és összeszorítják a Márvány-tengert. "Espero" [nevű hajónk]⁷ teljes gőzzel hajtott végig a klasszikus tengerszoroson, ahol Themistokles⁸ tartózkodott, és Nagy Sándor az ő makedónjaival, a kereszties vitézek Barbarossa⁹ vezérletével átkeltek Ázsiába, Xerxes és Dárius perzsa hadaikkal Európába, ahol Hero és Leander¹⁰ szerették egymást, ahol a törökök először nyertek tért. Nemsokára elértük a Dardanellák várait,¹¹ s egy óra múlva a szigeteken gazdag Égei-tengert szeljük. Balra ott volt a trójai sík! A hajó egészen közel járt a parthoz, Kum Kaleh¹² és Tenedos¹³ szigetének partjai között...Tenedos szigetén megálltunk. A nagyon hegyes Imbro¹⁴ jobbra maradt. D. e. 5 órákor tovább, a Meander¹⁵ parti síksága mentén, és 8 órákor kikötöttünk Mytiliniben¹⁶, a régi, szőlőben dús Lesboson, ahol Sappho¹⁷ és Arion¹⁸ dalai felhangzottak. 10 órákor a hajó továbbment, a tenger nyugodt volt, az éjszaka világos; még este olvastam az újságjaimat, aztán lefeküdtem, s amikor felébredtem, a mi Esperonk már a szmirnai öbölben horgonyzott. Ma és holnap itt maradok, aztán teszem meg a nagy közvetlen utat 5 napon keresztül¹⁹ egészen Alexandriáig.

Úton, Szmirma

Rhodosz, 1871. febr. 7.

Kedves sógor!

30-án írtam utoljára önnek Konstantinápolyból. Ebben tudattam önnel, hogyan történt, hogy Szíriába megyek. Most úton vagyok oda. Ön ismeri az összes hely történelmi jelentőségét, melyeket útközben látni fogok, ezért érteni is fogja mekkora izgalommal indultam erre a hosszú útra. A

⁶ Chersonesos = a Galibolu Yarimadasi ókori görög neve: Χερσόνησος.

⁷ Espero = Akkoriban a tágabb környék hajóforgalmát zömmel angol társaságok bonyolították le.

⁸ Themistokles = athéni hadvezér a görög-perzsa háborúk idején.

⁹ Barbarossa = I. Frigyes (Rötszakállú Fr.) német-római császár. A III. kereszties hadjárat során halt meg.

¹⁰ Hero és Leander = ókori görög szerelmespár; a Dardanellák két oldalán laktak, Hero Sestosban (EU), Leander szemben, Abydosban (a mai Eceabat közelében). L. minden éjjel átúszott kedveséhez a szoroson annak lámpásának fénye mellett, mígnem egyszer a vihar eloltotta fény miatt a tengerbe fúlt. Bánatában H. a tengerbe ölte magát. Itt a szoros szélessége kb. 3-4 km, melyet lord Byron is átúszott.

¹¹ A Dardanellák várai = Város- és egyéb romok a fríg időkből. A Dardanellák név Dardanos trójai király nevéből származik.

¹² Kum Kaleh = ma: Kumkale. Fok a Dardanellák déli kijáratának ázsiai oldalán.

¹³ Tenedos = tör. Bozcada. Apró sziget a Dardanellák Égei-tengeri kijáratához közel.

¹⁴ Imbro = tör. Gökçeada, gör. Imbros (Ἰμβρος). Sziget a Gallipoli-félsziget csücskénél.

¹⁵ Meander = Menderes. Három folyó neve az ázsiai Törökország Ny-i részén. A sík területen kanyargó folyóról kapta nevét a meanderezés, a csekély esésnél előálló fokozott kanyarképződés.

¹⁶ Mytilini = Kikötő Lesbosz K-i oldalán.

¹⁷ Sapphó = görög költő az i.e. VII.-VI. sz.-ban.

¹⁸ Arion = görög költő Sapphó korában.

¹⁹ 5 napon keresztül = Noha az út hossza csak hozzávetőlegesen számítható ki (kb. 1100-1200 km), és a pontos menetidő sem ismert, a hajó sebessége 10-12 km/óra lehetett.

Hellespont, a Mäander és a trójai táj Tenedos, Lesbos, Chios, Samos, Rhodos és sok más hely, mind emlékeket ébreszt, melyek nevükhöz köthetők. Smyrnában²⁰ voltam két napig. Az ottani főkonzul, Baum, akinek levélben be voltam ajánlva, rendelkezésemre bocsátott egy konzuli kavasset,²¹ hogy a tartózkodásom alatt védelmül és útikalauzként szolgáljon. Baum báró egyébként kiválóságokkal ismertetett meg, úgy hogy Smyrnában kitűnően elvoltam. Felmásztam a város feletti régi kastélyhoz is, amelyben az első keresztény templom romjai vannak, melyet János²² alapított.

Most a romok! A stadion, ahol Polykarp²³ mártírhalált szenvedett, ahogy a szmirnaiakhoz intézett szavak beteljesültek: „...légy hű a halálban is...”, szintén romokban hever, csakúgy, mint Kumae²⁴ és Klazomenae²⁵, és minden körös-körül, ami egykoron híres és hatalmas volt; csak a modern Szmirna területén elhosszan a hasonnevű öböl mentén, a régiekből csak kevés maradt.

Egész úton kedvező időjárás kísért. Nappal tiszta ég, csak csekély szellő, éjjel holdfény. Feltűnő volt az éghajlati átmenet.

Konstantinápolyban északi szél és hó volt, felsőkabát, sál, etc. alig elég. Amint a Hellespontusból a görög tengerre jöttünk, a felsőkabát teljesen megfelelő, és most, amint a szigeteket hátunk mögött tudjuk, és a nyílt tengeren vagyunk, mást sem látni, mint az eget és a tengert, papucsban és kényelmes házikabátban sétálok. Mire Alexandriába érünk, egészen meleg lesz. Hogyan rendezkedem be ott, és miként jutok rendelkezés szerinti állomáshelyemre, Tarabulusba²⁶, Szíriában, Beyrouth közelében, ma még nem tudom. Az majd Alexandriában dől el; kedvemre utazhatok a kormány engedélyével, teljes illetménnyel.

Láthatja tehát, hogy egészen jól vagyok; a tengeri levegő egészen csodálatos étvágyat csinál. Reggel és este teát kapunk, mindenki tetszése szerint, 11-kor és 4-kor „nagy asztal”, mind kiválóan elkészítve, minden elképzelhető egyéb finomsággal. Ezenkívül az a kitűnő társaság az első osztályon. Megismerkedtem Scharny sejk fiával, aki, mint 200 másik utas a 2. vagy a harmadik osztályon, mind Medinába és Mekkába utaznak. Egyiptomban csatlakoznak az egyiptomi zarándokcsapathoz. Többnyire a Kaukázusból, a magas Tartáriából,²⁷ és Észak-Perzsiából vannak, ezek Tarabunuson át Konstantinápoly felé, és Alexandrián át a hedza²⁸ szerint teszik meg útjukat.

Itt lehet a legtanulságosabb néprajzi tanulmányokat folytatni. Sok asszony és gyerek kíséri ezt a népséget. Általában alig a fele jön vissza, elpusztulnak a klímától, az elviselhetetlen életkörülmé-

²⁰ Smyrnában = ma Izmir

²¹ Konsulath-Kavassen. Kavasz (török) = régebbi jelentése: a konzult szolgáló fegyveres kíséret. A konzuli épületben laknak, és mindenhova elkísérik.

²² János = ti. Szent J.

²³ Polykarp = (Polükarposz) szmirnai püspök, szent vértanú, Szt. János követője, +167

²⁴ Kumae = Ku`mh = korai görög gyarmat Olaszországban, Campaniában

²⁵ Klazomenae = Clazomenae = Κλαζομεναι = az ioniaiak 12 városának egyike, a szmirnai (izmiri) öböl déli részén.

²⁶ Tarabulus = Tripoli a mai Libanonban

²⁷ Magas Tartaria

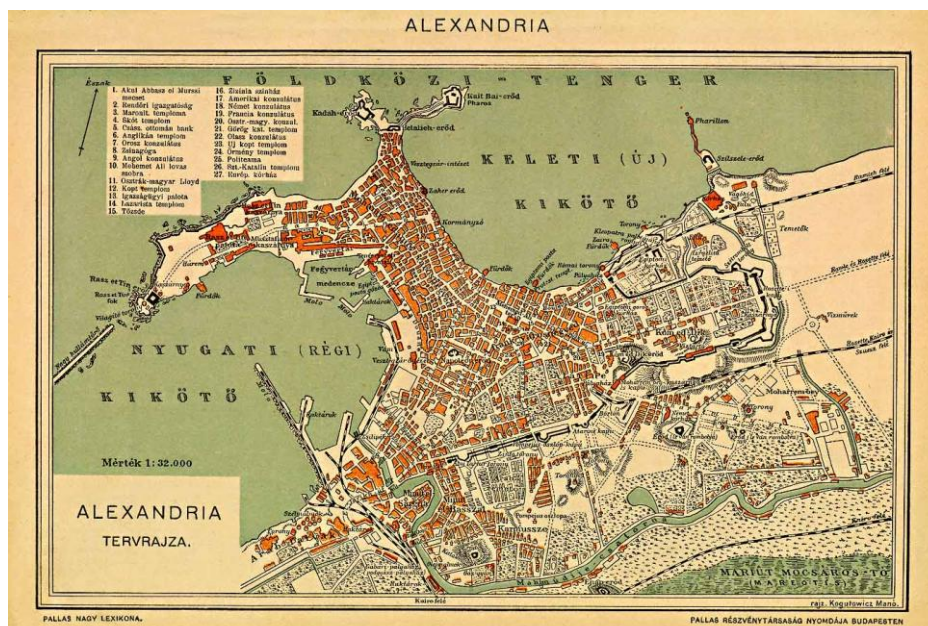
²⁸ hedza = Hedzsa tartomány Szaúd-Arábiában a Perzsa öböl partján. Itt van Mekka

nyektől, és főleg a szabadban éjszakázástól, lázban és (Stuhren). Többé-kevésbé meg tudtam magamat velük értetni, és ez nagy öröömre szolgált. Most, ahol vagyunk, a nyílt tengeren, és nem látni mást, mint vizet és levegőt, most írok levelet, amelyet ahogy Alexandriában leszek, feladok. Ha jól megy, holnap reggel ott vagyunk.

Alexandria, 1871. febr.

Nem lehetne jobb dolgom, mint eddig Egyiptomban. – A hajó szerencsésen megtette a tengeri utat. Itt teljességgel nyár van, és egy kedélyes összevisszasága a kultúrának és az őszállapotoknak, amilyen csak mesében lehet. A szállóban kitűnő az ellátás, csupán 15 frank, egy szép szobáért. Itt többnyire számárháton lovagolnak.

Tegnap először tettem egy kirándulást egy pálmaerdőbe.

Alexandria térképe a Pallas Nagy Lexikonából. A rajz mintegy 20-25 évvel Tarczay ott jártát követően készülhetett (vagy előbb), így tükrözheti az akkori állapotokat.

Az 1871. febr. 23-i, Tripoliban kelt levélből:

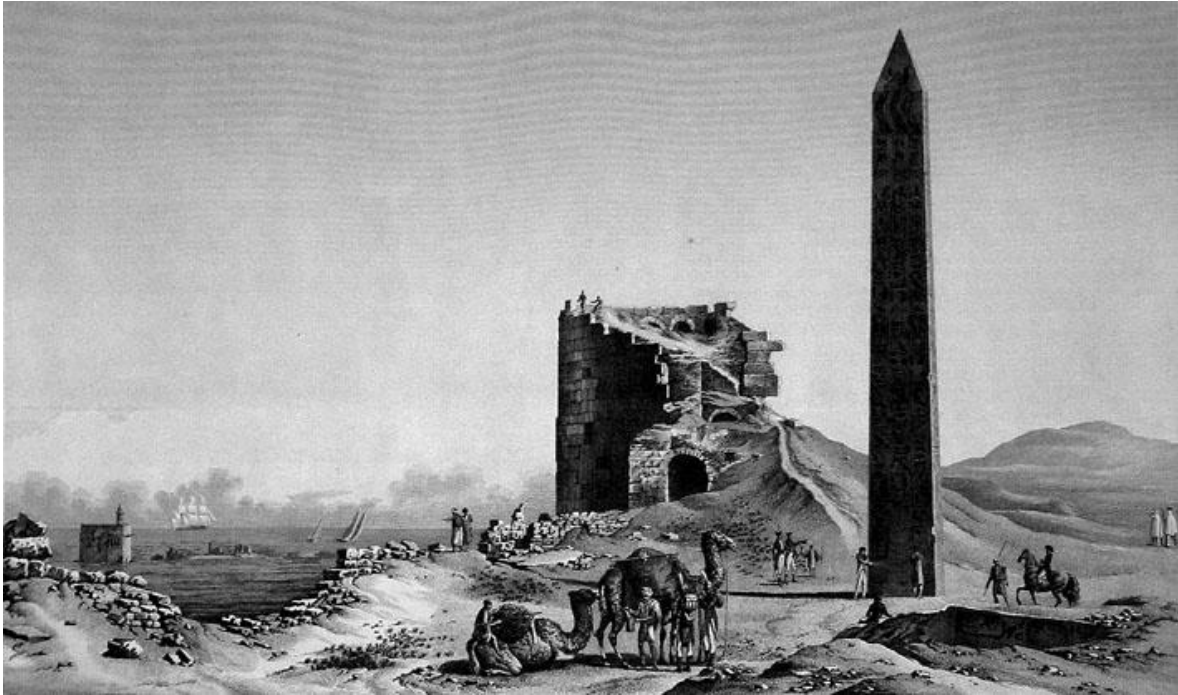
Mellékelek egy fényképet²⁹ Alexandriáról, Ez ez ú.n. Konzul tér. Középpütt nagy parkültetvények, mindkét végükön nagy medencékkel; nagyszerű házak övezik európai stílusban. Abban a házban laktam, amelyre nagy keresztet rajzoltam, nagyszerű egy szálloda. Alexandriában mindent láttam, a mosékat, ott voltam Nagy Sándor sírjánál,³⁰ meg a költő Lokmanénál,³¹ melyek most a moha-

²⁹ ez sajnos elkallódott

³⁰ Nagy Sándor sírja = akkor úgy hitték, hogy feltétlenül ott van

³¹ Lokmané = Lokman legendás arab író, költő, példabeszédek szereplője.

medánok szent helyei, láttam Kleopátra oszlopát,³² egy obeliszket, Pompejus oszlopát,³³ alatta a katakombákat,³⁴ voltam színházban, sétálni mentem a pálmaerdőbe, és láttam a Nílust, a sivatagot, valamint a Szezei csatornát, és olyan növényvilágot a szabadban, amilyent nálunk üvegházban sem lehet látni.

Az egyik tő egy 1800 körüli metszeten (Wikipédia)

Kleopátra „New yorki” tője még Alexandriában, elszállítás előtt.

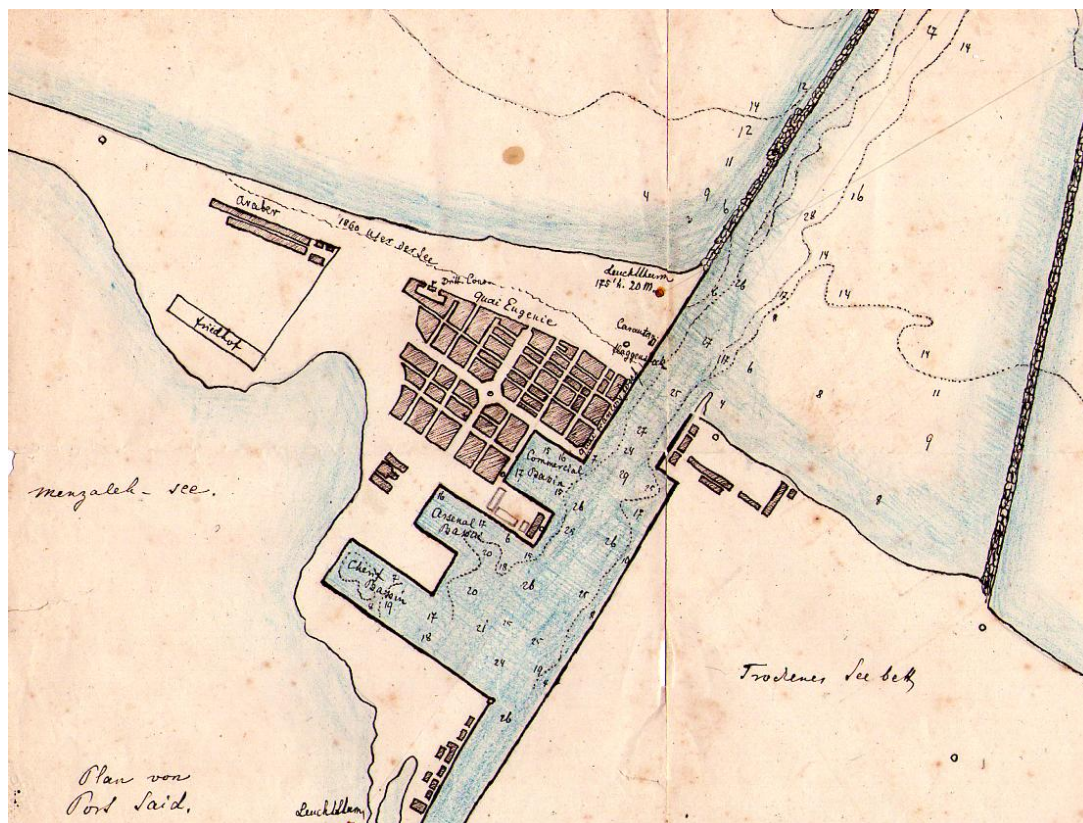
³² Kleopátra oszlopa(i) = két egyiptomi obeliszket, az egyiket 1878-ban vitték Londonba, a másikat New Yorkba, tehát Tarczay még eredeti helyükön láthatta azokat.

³³ Pompejus oszlopa = a IV. sz.-ban Diocletianus császár tiszteletére P. állíttatta

³⁴ katakombák = az I.-II. századokból fennmaradt ókeresztény k-k

Szuezi csatorna, Port Szaid

Levelei alapján nem egyértelmű, hogy Bejrút felé vagy hazatérőben vagy többször is járt-e Port Szaidban; mindenesetre odafelé rövid ideig ott lakott. Ezt a rajzot, amelynek csak érdemi része látható itt, ő készítette.

A csatorna Port Szaid felőli vége, ahogy 1871-ben kinézett

Képfeliratok

Plan von Port Said	Port Szaid térképe
Menzaleh-See	Menzaleh-tó
Leuchtturm	világítótorny
Araber	arabok (arab negyed)
Friedhof	temető
1860 Ufer der See	tengerpart 1860-ban
Trockenes Seebett	száraz tengerfenék
Quai Eugénie	Eugénia rakpart
Britt. Cons.	Brit konzulátus
Arsenal Basin	hadi kikötő
Commercial Basin	kereskedelmi kikötő
Cherif Basin	uralkodói kikötő
Carantan	karantén

A csatorna Szezi öböl felőli vége 1871-ben

Képfeliratok

EB nach Cairo	station Nefisch	vasút Kairó, Nefis állomás felé
Süsswasser Canal	nach Suez	édesvíz-csatorna Suez felé
alter Canal		régi csatorna
Hyenen Hügel		Hiéna-domb
Grosser Bitter See		Nagy-keserű-tó
Gebirge		hegy(ség)
Berg		hegy
See		itt: tó
Golf		öböl

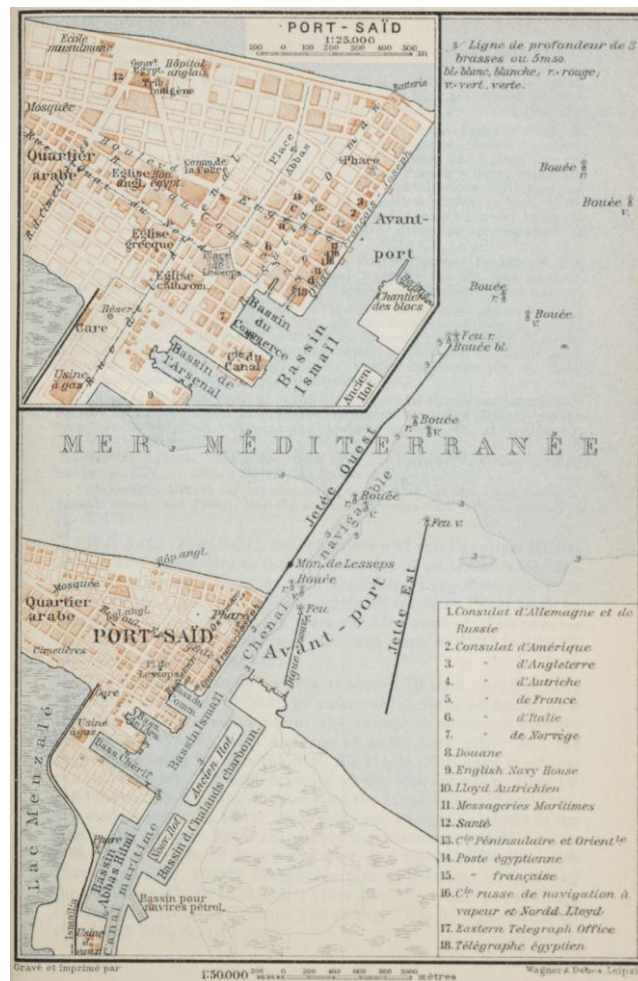

Port Szaid. A csatorna bejárata a tenger felől. 1880 körül. Láthatók az újabb kikötőmedencék, és az, hogy a város a tenger felé terjeszkedett.

A Google Earth felvétele az óvárosról (balra) Az útszerkezet a legrégebbi részen azonos az eredetivel. A rajzon Eugénia rakpartnak jelölt tengerparti út (itt fehér vonallal jelölve) ma 1,7 km-re van a tengertől

Térkép-képeslap valószínűleg a XX. sz. első harmadából

1-7	konzulátusok
8	vám
9	Angol hajózási hivatal
10	Lloyd Ausztria
11	Tengerhajózási vállalatok
Phare	világítótorony
bouée	bója
jetée	védgát (móló)
cimetières	temetők
Quartier arabe	arab negyed
M. de Lesseps	Lesseps emlékműve
bas.(in) Chérif	királyi kikötő
Boulev(ard) ^d Eugénie	Eugénia sugárút

Ottjártakor természetesen még nem állt a Lesseps emlékmű, azt 1890-ben avatták fel, és 1956-ban döntötték le, az államosítás bejelentése miatti angol-francia fegyveres beavatkozás nyomán kitört kvázi zavargások alkalmával. A szobor (állítólag) egy raktárban ma is megvan.

A csatorna története

Az első próbálkozások Egyiptom és a Vörös-tenger összekötésére az i. e. 1878-1840 között uralkodott III. Szenuszeret fáraó idejében történtek. A későbbiekben ez a csatorna betemetődött, de újból és újból kiásatták. Az utolsó híradás létezéséről Kleopátra idejéből származik, aki áthajózott rajta. Traianus (ur.: 98-117) császár helyreállította. Ennek a csatornának utolsó használatba vétele I. Omar (ur.: 634-644) kalifa idején volt. Al-Manszúr (ur.: 754-775) kalifa betemetette.

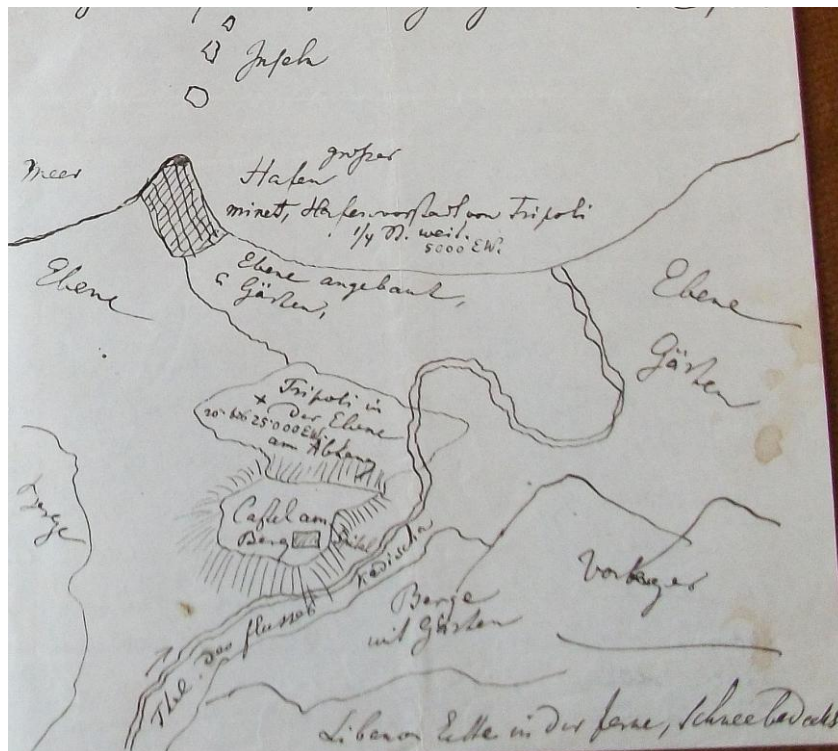

A csatorna az űrből. A NASA felvétele

Az újkori próbálkozások közül az első I. Napóleoné. Ez a Földközi- és Vörös-tenger szintkülönbségének téves mérésén bukott meg. Későbbi mérések bebizonyították, hogy az első mérés helytelen volt, és a terv megvalósítható. 1858-ban Ferdinand de Lesseps francia alkonzul megalapította a Szuezi Csatorna Társaságot. Az építkezést 1859 elején kezdték, és az első hajó tíz évvel később haladt át. A hivatalos átadás 1869. november 16-án volt.

A későbbiekben (és előbb is) a csatorna sorsát a nagyhatalmak marakodása döntötte el. Az Eugénia rakpart (ma: Safeya Zaghoul) nevét az akkori francia császárnéról (III. Napóleon felesége) kapta, aki mellest de Lesseps rokona volt, ő meg Mohamed Szaíd pasa (Egyiptom tényleges uralkodója) barátja. A csatornapart nyugati oldala I. Ferenc József nevét viselte.

Tripoli

Képfeliratok

Inseln	szigetek
Meer	tenger
großer Hafen	nagy kikötő
Mina, Hafenvorstadt von Tripoli 1/4 M weit 5000 EW	Mina, Tripoli kikötő-elővárosa, 1/4 mérföld távolságra, 5000 lakos
Ebene angebaut, Garten	bevetett síkság, kertek
Tripoli in der Ebene 20-25000 EW am Abhang	Tripoli, a síkon és a hegylábán, 20-25000 lakos
Castel am Berg	kastély a hegyen
Berge	hegyek
Thal des Flusses Kadischa	a Kadisa folyó völgye
Berge mit Garten	hegyek (dombok) kertekkel
Vorberger	
Libanon Kette in der ferne, Schnee bedeckt	a Libanon hegylánc a távolban, hóval fedett

1871. febr. 23, Szíriában

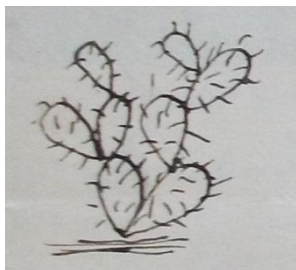
19-én szerencsésen megérkeztem új állomáshelyemre, sietek írni. Eddig úton voltam, ami utólag jött Isztambulba, azt a posta utánam küldi.

Tripoliban³⁵ vagyok tehát, a Libanon³⁶ lábánál!

Új népek, új erkölcsök és szokások, új ország, és ezzel együtt egy új világrész, amellyel gazdagítottam a tapasztalatomat. Így Jaffán és Bejrúton keresztül szerencsésen megérkeztem ide.

Tripoli egészen csinos hely, amint a mellékelt felületes vázlatrajzból látható, a város kis parti síkságon van, egészen olajfák, citrom, narancs, kajsziparack, oleander, és más déligyümölcsös kertek között, annak a hegynek³⁷ a tövében, amelyet a régi várkastély³⁸ ural.

Rohanó, bővízű folyó³⁹ kígyózik a Libanontól a tengerhez a városon keresztül. Ennyit hamarjában a város fekvéséről. A kertek kerítése fügekaktuszból (opuntia) van, de ez itt 1½ öl magas áthatolhatatlan bozóttá nő. Már valamennyi citrom- és narancsfa bimbózik, rövidesen ez az egész gyönyörű kertország virágban áll majd, s akkor ez valóban hasonlíthat a paradicsomkerthez; az előtérben a széles tenger, a háttérben a hófödte Libanon, az egész hegylánc pompás alakú, csodálatos egy táj. Az első napokban esős volt az időjárás, de ezek itt a tél utolsó napjai voltak; most tavasz van, kellemes meleg, mindenféle színű kis virágok nyílnak a szántón, réten, nemsokára a kerti fák is, miközben a távolban felragyog a napfényben a Libanon fehér csúcsa. Még valamit az eddigi élményeimről Libanonban. Ideérkezve közvetlenül a kaszárnnyába mentem. Ott találtam az ezredest, általános volt az öröm, és szájról-szájra járt a hír: megjött a mi hakim basink⁴⁰; a tiszték különösen örültek annak, hogy beszélék törökül. Csakhamar megjött az itteni lengyel légiónak, egy dragonyos ezrednek az orvosa is, hogy bemutatkozzék. Magyarországi emigráns, aki 22 éve van török szolgálatban. Sok lengyel tiszt beszél németül is.

Egyelőre beszállásoltam magam a kaszárnnyába; kosztom a dragonyos orvosnál, Jussuf effendinél vagyok. Ő 1848-49-es emigráns; a bécsi légió tagja volt. Első gondom az volt, hogy lakást keressek. Itt nem úgy van, mint Isztambulban, hogy az ember kaphat hónapos szobát, itt csak egész házat adnak bérbé, és előre ki kell fizetni az egész évi bért. Ez kissé

³⁵ Tripoli = Tripolisz, Tarabulusz, Tarābulus ash Sham, Trāblous = kikötőváros a mai É-Libanonban. 1516-tól kezdve tartozott az Oszmán Birodalomhoz.

³⁶ ti. a Libanon hegység

³⁷ A „hegy” ma már teljesen beépített, eredeti alakja nem érzékelhető.

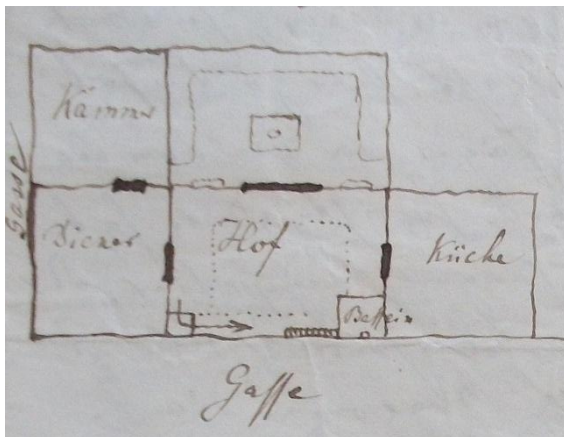
³⁸ várkastély = itt volt a katonai kórház, TK szolgálati helye. A keresztes háborúk korában Tripoli grófság (1102-1289) székhelye

³⁹ Id. a térképvázlat magyarázatát, akkori neve Kadisa

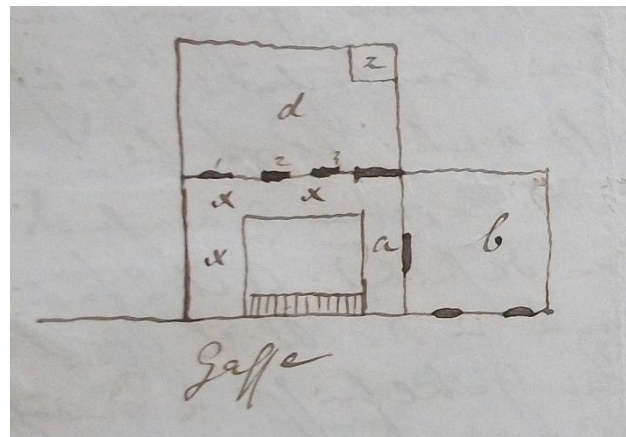
⁴⁰ orvos úr

kellemetlenül érintett. Az is lépten-nyomon akadály itt, hogy nőtlen vagyok. Szerencsémre találtam itt egy felvilágosult embert, a maronita pápát,⁴¹ akinek itt a székhelye, és akit Rómába is kiküldtek a zsinatra.⁴² Neki volt bérbeadó háza, és ma aláírtuk a szerződést, és kifizettem az évi bérösszeget. Itt következik egy gyors vázlat. Az ember belép az udvarra, melynek a kövezete fehér márvány; ez a szelamlík, szemben, az állandóan csorgó kútnál fogadó szalon van, nem bizalmas látogatások számára; jobbra a konyha, stb., balra a személyzeti szoba. Az udvarról lépcső vezet az első emeletre, a nagy szobán kívül még egy van itt, és terasz. Holnapután beköltözködöm, és be kell rendeznem, rengeteg dolog akad. Szolgaszemélyzetet kell keresnem, mindent bevásárolni, magamnak elhelyezkedni.

A bérelt ház alaprajza

Földszint

Emelet

Képfeliratok:

Stall = istálló

Zimmer = szoba

Selamlík =

Terasse = terasz

Raum = tér (nyilván a konyhához kapcsolódó helyiség)

Diener Zimmer = személyzeti helyiség

Hof = udvar

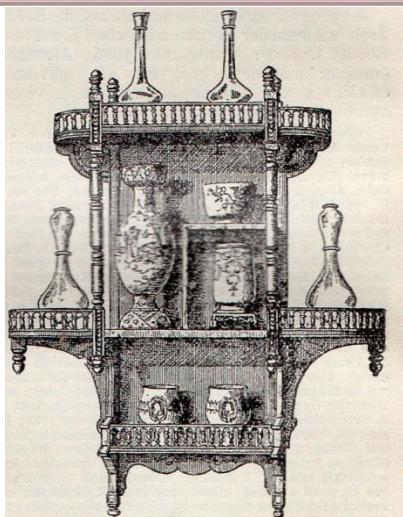
Küche=konyha

Gasse = utca

Stiege = lépcső

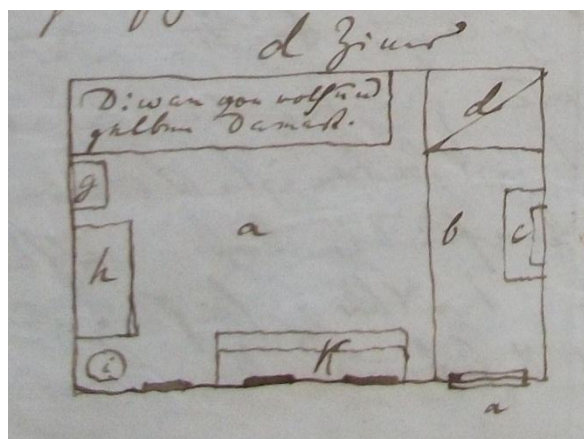
⁴¹ róla a július 7-i keltezésű levélben van szó

⁴² Ez az I. vatikáni zsinat (1869-70° Hivatalosan ekkor nem fejeződött be, csak a II. János Pál által összehívott II. zsinatkor), melyet IX. Pius pápa hívott össze.

Etazser (étagerè)

Akkoriban divatos, francia eredetű, falra szerelhető vegyes rendeltetésű tároló polc

Emeleti szoba berendezése

- a szoba
- b Kis szoba
- c asztal, könyvek, gyógyszeres készlet
- d tároló
- g etazser
- h íróasztal, újságok
- k török dívány

1871. március 10, Tripoli

8-án költözök ide be, s mondhatom hatalmas összegre rúgtak az eddigi kiadások, de meg kellett tennem a praxis végett. Elődöm, Achmed effendi évenként 35-40000 piasztert keresett itt, s ha nem is tudom elérni ezt a bevételt, számíthatok 20-25000 piaszterre. A fizetésemet eddig egész pontosan fizették, ám csaknem minden pénzem ráment az eddigi kiadásokra. Házvezetőnőnek, szakács- és mosónőnek felvettem egy Libanon-vidéki maronita vallású arab nőt, aki már szolgált ugyanilyen minőségben itt, Tripoliban. A szolgálom zászlóaljammak egyik vadásza, aki beszél arabul és törökül. Aztán napközben van egy fiatal egyiptomim, aki több nyelvet beszél, gondoskodik az elintéznivalókról, pácienseket szerez, dragomán⁴³ szolgálatot lát el, és általában használható mindenre. Reggel 8-kor végzem a kórházi vizitét, ahol egyedüli és korlátlan orvos vagyok, aztán elmegyek a kaszárnyába, ott végzem az egészségügyi ellenőrzést. Ezzel mindennel kész vagyok ½ tízig. Aztán következnek a városi séták. 11-kor hazajövök, villásreggeli, többnyire pecsenye és még valami; aztán üzlet, praxis, látogatások, orvosi vizitek, stb., egészen este 6 vagy 7 óráig; amikor otthon magamhoz veszem a főétkezést: levest, húst körítéssel, pecsenye vagy szárnyas, rizs, stb. Gyümölcsből azt, ami éppen évszak szerint kapható. Frissen a fáról szedett narancs, a legszebb most itt darabonként 1 új

⁴³ dragomán minden „ügyintéző”

K-ba⁴⁴ kerül; a szétfolyásig nedvdús. Esti 8 óra után csak meghívott vendégek jönnek a házba, és maradnak itt; vagy nagyon bizalmas barátok, ezért minden vasárnap fogadás van, ekkor jönnek ugyanis látogatóba a volt páciensnök, vagy olyanok, akik ismeretségbe szeretnének kerülni az esetlegesen szükségessé válható orvossal, de csak keresztények, akik itt nem maronita vallásúak.

A városban van 11 konzulátus. $\frac{1}{4}$ órányi járásra fekszik a tengertől, a Libanon lábánál, 25000 lakosa van. Gazdag kereskedelmi hely. Kikötővárosát Minának nevezik, ez 5-6000 lakosú.

Vadászaimon kívül van itt egy lengyel dragonyos csapat, amit lengyel és más nemzetiségű emigránsokból alakítottak. A tisztek majdnem mind beszélnek franciául vagy németül. Az orvosuk egy bécsi.

Tripoli és környéke

⁴⁴ új K = ez értelmezhetetlen; akkoriban nem volt új korona

Képfeliratok

Ufersandebene	parti homokos síkság
Weg nach Beyrouth	út Bejrút felé
Inseln	szigetek
Friedhof	temető
Hafen	kikötő
Abhänge	hegyoldal
Gärten in der Ebene	kertek a sík részen
Olivenberg	olivafák a hegyen
Alte Thürme	régi (őr)tornyok
Exercier plätze	gyakorlótér
Kaserne	kaszárnya
Thal des Flusses Kadischa	a K. folyó völgye
Hospital	kórház
Kirche alt.	régi templom
mein Haus	a házam
Kloster	kolostor
Gärten	kertek
Weg zum Meer	út a tengerhez in der
Ferne die Kette des Schnee bedeckten Libanon	a távolban a hófedte Libanon (hegység)

1871. március 28, Tripoli

(A katonapolitikai helyzet)

Vázolnom kell a Szíriába történt elutazásom előtti eseményeket. Eleinte nagy volt a harci láрма Konstantinápolyban egyrészt Oroszország, a Fekete tengeri kérdés miatt, főleg azonban a nagy felkelés miatt Jemenben. Ez adott alkalmat arra, hogy megszervezzék a 7. hadseregcsoporthoz Arábia számára, és hogy déli irányba mozgósítsák a katonaságot.

Minthogy én kikötővárosba kéredzkedtem, a hadügyminisztérium a szíriai vadászok 4. zászlóaljához rendelt, mégpedig a tripoli helyőrségi kórház parancsnokaként. Bár katonaságunknak fel kellett rá készülnie, hogy áthelyeznek a harctérre minket, ám csakhamar vége volt minden veszélynek, mind az orosz kérdésben, mind a jemeni nyugtalanságokkal kapcsolatban; így értem hát Tripoliba, ahol nyoma sincs a háborúnak, kivéve a folytonos libanoni verekedéseket; ezek azonban inkább foglalkoztatják a dragonyosokat, mint a mi katonaságunkat.

Az emberek egyáltalán nem tartják be a törvényeket, a hegyek jól megvédik őket, és állandó gerillaharcot vívnak a török katonasággal. Itt lent Tripoliban azonban egészen nyugodtak az arabok. Ha fenyeget valami veszély, az inkább az éghajlat; a hőség, ami most novemberig tart eső nélkül.

Most megint a városról. Ez a Libanon előhegyeinek lábánál, meglehetősen nagy síkságon fekszik, míg a kikötőváros a tengerre ereszkedő enyhe lejtőn. A város közelében egy meglehetősen

magas sziklás domb van, ennek tetején épült a keresztes lovagok által épített erődítmény.⁴⁵ Ott van a vadászaim egy részének laktanyája, ott van a kórház, és ott van a gyógyszerár is.

(A helyi lakosok)

A lakosok arabok; részben mohamedánok, részben keresztények. Utóbbiak körében képviselve van minden felekezet, még nekünk⁴⁶ is van itt egyházközségünk; Bejrutban van evangélikus iskola és templom. A férfiak közül sokan beszélnek franciául vagy olaszul, kevesen törökül. Valamennyi nő, akár keresztény, akár mohamedán, akár zsidó, mind csaknem azonosan öltözködnek, mindig le vannak fátyolozva; és ha utcára mennek, még egy fehér vászonlepedőt terítenek az egész testükre. Csak a városba jövő beduin asszonyok járnak fátyolozatlanul; valamennyien tetováltak arcukon, kezükön, karjukon, sokan hordanak gyűrűket, vagy más aranyékszert a jobboldali orrcimpájukban. Mind a gazdagok, mind a szegények szabadon hagyják a mellüket, csak félig takarva, rajta szoros ruhával.⁴⁷

(Az élelmiszerek, ételek)

Ami az élelmiszereket illeti, ezek kissé vidékiek az én gyomrom számára, és sok minden hiányzik, hogy a mi módunkon lehessen vinni a konyhát. A húsfélések közül tulajdonképpen csak a juh-hús található (1 Ft 30 kr), csirke (30-35 kr darabja), és kiváló tengeri halak. Disznót, tehenet, borjat nem vágnak, a vad nagyon ritka; ugyanígy a kacska, liba, pulyka, amit Egyiptomból szállítanak, és nagyon drága. A tejet mindig $\frac{1}{4}$ rész vízzel keverik; 1 meszely⁴⁸ 5 krajcárba kerül. Az édes tejszínt nem ismerik, csak az aludt tejet, amelyből nagyon sokat fogyasztanak. A tojás most drága, 4 és 10 kr, de később kap az ember 15-öt 10 krajcárért. Mézet még nem láttam.

A gabonafélékből ismerik a búzát és az árpát, mindkettő nagyon drága. Mivel csupán kézimalmok vannak, mint Krisztus idejében, vagy kezdetleges vízimalmok, jó lisztet Oroszországból kell behozatni...

Nincs az egész városban liszt, hogy finom dolgokat lehetne belőle készíteni; kenyér egyáltalán nincsen, csak kis kalácsok, amelyeket nagyon nehéz megszokni. Még a legjobb a hajós kétszersült. A kukorica ritka, és nem eszik a helyiek, a rizs a fő élelmi cikk, különösen a vörös fajtája, a Nílus iszapjából, Egyiptomból. A hüvelyesekből a bab és a borsó, burgonya, sárgarépa, a hagyma minden fajtája, karfiol, mely akkora, mint Etelkátok; salátafajták, paraj, petrezselyem, sampióngomba, és gyümölcs, a legszebb és legjobb, ami van. Egész télen át lédús narancs a fáról, aztán citrom, őszibarack, füge, datolya, tömegnyi eperfatermés, szeder, dinnye és uborka, aztán sok zöldségféle, és olyan gyümölcsfajták, amelyek nálunk egyáltalán nem találhatók, s amelyek nem is használatosak, így a banán és mások, elég az hozzá, hogy minden elképzelhető van.

⁴⁵ Ld. az előzőeket is. Az építmény ma is megvan.

⁴⁶ Ti. evangélikus templom

⁴⁷ Erre nem találtam igazolást.

⁴⁸ 1 meszely = $\frac{1}{2}$ icce = 0,42 l

Az italok: világos sör, bor, és ez úgy minden. A kávé mindennapi szükséglet szegény és gazdag részére, „rendkívüli” vendéget megtisztelnek pálinkával. Teát nagyon ritkán isznak, a bor csak palackokban behozva kapható, drága és rossz. Nyáron narancs- és citromszörpöt és más aromás leveket isznak.

Szivarkát és nargileh-t⁴⁹ szívnak. Nagy forgalomnak örvendenek az édességek, különösen a gyümölcsíz. Tésztaféléket ritkán csinálnak. A víz nem iható, előbb át kell szűrni. A cukrot be kell hozni, fontja 30 kr. Vaj és dísnózsír nincs. Vagy olívaolajjal főznek, vagy olvasztott ürfaggyúval. Szappant olívaolajból készítenek.

A napom a következőképpen telik.

Korán reggel felkelek, tejeskávét iszom kétszersülttel, aztán elmegyek a kastélyba, ahol a kórház van; ez 10-15 percnyi távolság. A vizit egy órán belül megvan, és ezzel véget ért a napi szolgálatom, amivel az államnak tartozom. Hetenként egyszer felkeresem a kaszárnyát, majd a kórházi vizit után felkeresem a városban lévő betegeimet, majd hazamegyek, 11-kor kész a déjeuner⁵⁰.

11 órától este 6-ig tart a tulajdonképpeni munkaidő. Néha éjszaka is fogadnak látogatásokat. 6-kor van a diner⁵¹, csaknem naponta van az embernek vendége. Hat után csak intim ismerősöket keresek fel, a legtöbb szabadidőmet azonban az arab nyelv tanulására fordítom, sokkal nehezebb a töröknél.

Szórakozóhelyek nem léteznek, a környéken sem. Este hat után már nem járnak ki, legalábbis sétálni nem; sétahelyként szolgál a Mina felé, azaz a tenger felé vezető út, vagy a kertekbe megy az ember. Hetente kétszer-háromszor nagyobb kirándulásokat teszek, hogy természeti dolgokat gyűjtssek. Mindent gyűjtök, ami csak a kezem ügyébe esik; a házam már szinte múzeum. A múlt héten nagy ritkaságot szereztem: cédrusfából való kis koffert, mindegyik oldala egy darab deszka. Európában ezért több mint 100 forintot kérnek; mert az öreg cédrusokat nem vágják ki, csak abban az esetben szabad eladni a fát, ha valamelyik kidől, vagy egy ág letörik, ez azonban nagyon ritka.

(Orvoslás)

Ami az orvosi gyakorlatot illeti, az errefelé egészen sajtóságos. Ipar. Az ország szokásai szerint kell kezelni, vért venni az utolsó cseppig, hólyaghúzókat használni, piócákat, míg szétpukkadnak, mustárliszt, sérvkötő, hashajtó, kinin, ezek itt a napi rendelések. Sosem tartatják be az előírásokat; az a legjobb orvos, aki megenged minden ételt. Az üzlet a legjobban megy váltólázban, vérhasban és bélgilisztában, mert Tripoliban minden embernek van férges.

Még jövedelmezőbb azonban az ú. n. gyermekcsinálás. Eleinte szabályosan megostromoltak az asszonyok, hogy csinálják nekik gyereket. A férjek jönnek szerződést kötni, és 1000-2000 piaszttert kínálnak, ha a feleségük terhes lesz. Nagyon gyakori itt az abortálás, és ritkán születnek a gyerekek

⁴⁹ nargileh = vizipipa

⁵⁰ déjeuner, diner = A török hadsereg modernizálásában nagy szerepet játszottak a franciák. Nyilván ők vezették be (tiszték részére) a franciás étkezési rendet

⁵¹ Id. az előbbi lábjegyzéket

életképesen. Női betegségek terén orvosi szempontból, és anyagilag is jó itt dolgozni. Általában 1 f-t fizetnek ezüstben, ha a beteg jön a házamhoz, ha én megyek oda, ennek kétszeresét, éjjel háromszorosát. Nagyobb munkánál, műtétnél szerződést szokás kötni.

Tripoli, Nagycsütörtökön, 1871. április 6.

(Török viszonyok)

...

Mivel már egyszer utazáson vagyok, mert ilyenek fogom fel az itteni szolgálatomat, számomra előnyösebb minél többet csavargok a török kormány költségére az ő nagy birodalmukban. És megtörténhetik, hogy Szíriában vagyok, még fel sem ocsúdtam, és csomagolhatok, és ide meg oda kell utaznom. Ez itt lehetséges, de csak itt lehetséges. Ám végtelenül jól érzem magam az arabok és a beduinok között is, akikkel egészen jó barátságban vagyok. Buzgalommal tanulom a nyelvüket, és alkalmazkodom a szokásaikhoz, és ez annyira odaadókká teszi őket irántam, hogy úgy szolgálnak nekem, ahogy csak bírnak.

...

Kérded, hogy tudtak-e olyan hamar mást találni a helyemre? Nos, itt nem szisztematizált helyek vannak, ahol pályázatokat írnak ki; valamelyik hatalmasság szeszélye és kegye pillanatokon belül képez és töltet be állásokat, ha nincs is rá szükség. Ha a Tanács úgy akarja, 10 orvos van Mal Tepén, ha valamiért ötöt elküldenek, nem jön másik öt, hanem a másik öt kettőzött munkával dolgozik, amíg valami újabb szeszély újabbakat nem küld oda. Itt minden önkényes, semmi sincs rendben és szabályozottan. Mindenki azt teszi, amit akar, és úgy dolgozik, ahogyan akar. Itt semmi sem megy az általunk megszokott módon, de az ember keleten van, ahol azt szokták mondani: a padisah jó, de messze van!